

LA VEU DELS MESTRES A LA HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ

Bernat Sureda,
professor de la Universitat de les Illes Balears

Un dia de 1866 l'alcalde de Mar-ratxí va acomiadar el mestre del llogaret de sa Cabaneta perquè anava cada dia a dormir a la seva casa en el poble veí de Santa Maria. Per un model d'història que es feia fins no fa gaire i que encara es fa, fets com aquest quedaven ocults. Dominaven les investigacions que atenien només aspectes superestructurals, a narratives generalitzadores i que atenien poc el paper dels subjectes individuals en la investigació històrica. No es tracta d'anar cap a una història anecdòtica que res expliqui, sinó de fer presents i donar veu als protagonistes de la història per entendre el món en què vivien i en el qual desenvolupaven la seva activitat. La petita història del mestre de sa Cabaneta diu molt de l'aplicació de la Llei Moyano de 1857 en els inicis de la construcció del sistema educatiu liberal i de la situació d'uns mestres que, el segle XIX, depenien d'uns ajuntaments no sempre disposats a pagar les despeses derivades de les necessitats d'escolarització de la població.

la història de l'educació ha prestat escassa atenció a aquelles dones i homes encarregats de l'activitat diària de l'escola

Tradicionalment la història de l'educació ha prestat escassa atenció a aquelles dones i homes encarregats de l'activitat diària de l'escola i que eren els que realment executaven com podien, entenien o consideraven més

Alumnes i mestres de l'Escola de Pràctiques en el pati de l'edifici de les Avingudes. Anys seixanta. Arxiu Escola de Pràctiques.

adient les directrius polítiques o les gran teories pedagògiques. Poc interessava als investigadors el que hi havia més enllà de les lleis, dels principis teòrics, de les dades estadístiques o dels acords oficials de les institucions plasmats formalment en les seves actes i documents. De fet, les fonts que aporten informació extensa sobre aquests temes com les corrents pedagògiques, les normes legals o els actes administratius poc diuen de com funciona l'escola diàriament, del que era quotidià a les institucions escolars a cada època. Per aquest motiu la recerca històrica de l'educació cada dia s'interessa més per com era en realitat la vida de l'escola. En aquest gir que preten una visió diferent del passat de l'educació, les persones concretes, els educadors en general i els mestres en particular cobren un fort protagonisme.

La història de l'educació no ha quedat al marge del debat que de fa dècades viu la història en general sobre la signi-

ficació dels individus concrets en contraposició a les estructures i els mecanismes que poden regir els esdeveniments, fora de tota intenció subjectiva. El que es pot considerar subjectiu, en els dos sentits del terme – relatiu als subjectes concrets i el que quedaria exclòs de la ciència amb l'aplicació de criteris positivistes estrictes – ha de ser incorporat al coneixement històric. Des d'aquest enfocament científic, els mestres cobren una especial significació com a subjectes de la recerca històrica en educació. Ara, a més de les idees pedagògiques més divulgades, de les polítiques educatives i de les dades quantitatives, ens interessa també el que s'ha anomenant la cultura escolar. És aquest un concepte definit de formes diverses però que en poques paraules es pot dir que inclou el conjunt de normes no escrites, de valors, de rituals, de tradicions, significats i creences assumides pels docents i que orienten la seva pràctica quotidiana. Un corpus que es plasma en una forma

d'actuar, d'organitzar el temps i l'espai, de relacionar-se amb els objectes, amb els alumnes i els companys, de recompensar o castigar, de prioritzar o postergar. Tothom que ha treballat a un centre educatiu sap que existeixen unes pautes de comportament, uns hàbits i uns referents simbòlics que són compartits i que es manifesten de forma molt independent de les normes dictades, de la reglamentació escrita o de les idees pedagògiques de moda. Aquesta cultura és un substrat que té una gran inèrcia i que és molt difícil de transformar.

L'historiador s'ha d'aproximar a noves fonts com són les que generen els mateixos mestres

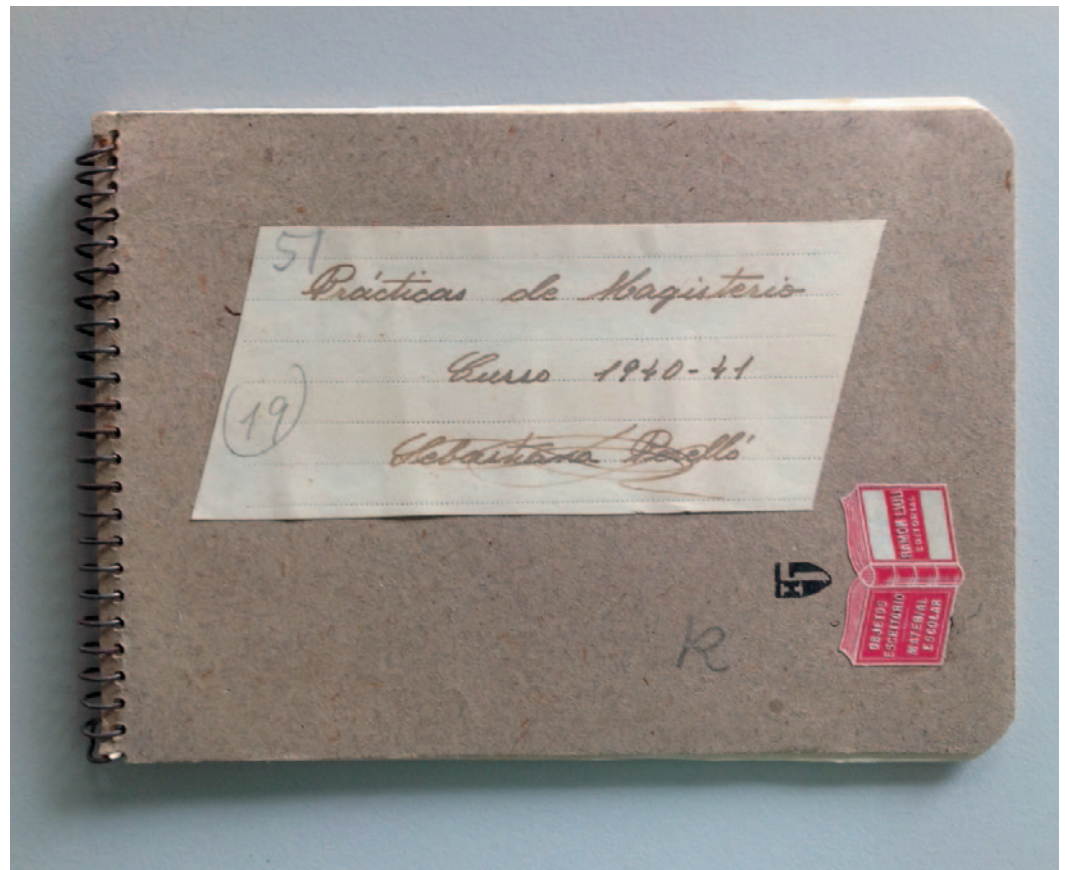

Margarida Carpena Montesino amb les seves alumnes de Muro 1912. *Educacionista*, nº 6, 10 d'octubre de 1912.

Per conèixer aquests nivells de la història educativa, l'historiador s'ha d'aproximar a noves fonts abans poc considerades com són les que generen els mateixos mestres: les seves memòries personals o professionals, els articles publicats a diaris i revistes, els llibres escolars dels quals n'eren autors, cartes, fotografies, objectes que feien servir, materials didàctics que construïen o empraven, testimonis orals, etc. Totes aquestes fonts eren considerades abans com a molt subjectives i, per tant, poc fiables per construir una interpretació històrica rigorosa. Però actualment hem arribat a la conclusió de que és impossible descriure amb absoluta objectivitat els esdeveniments històrics i que és més important explicar aquets fets i entendre com pensaven, quins eren els ideals, els sentiments i les motivacions dels subjectes de la història. Per aquest motiu actualment no rebutgem cap testimoni del passat i, conscients de que totes les fonts tenen una part de subjectivitat: els llegim, interpretam, sotmetem a crítica i traïem conclusions.

El Grup d'Estudis d'Història de l'Educació de la UIB s'interessa per aquesta quotidianitat de l'escola

Des de fa ja anys, el Grup d'Estudis d'Història de l'Educació de la UIB s'interessa per aquesta quotidianitat de l'escola, per la pràctica diària a què ens hem volgut acostar des de fonts poc emprades com els llibres escolars, les fotografies, els objectes o els testimonis dels mestres.

Memòria de pràctiques. Arxiu UIB.

Una d'aquestes investigacions, que va formar part de la tesi doctoral de Gabriel Barceló Bauzà, va consistir en explorar la col·lecció de memòries de pràctiques dels alumnes de Magisteri que es troben a l'arxiu de l'antiga Escola Normal, que actualment forma part de l'Arxiu Històric de la Universitat de les Illes Balears¹. En aquest cas concret es va treballar amb les memòries corresponents al període del primer franquisme 1939-1948.

Aquests documents recullen els treballs fets pels alumnes al final dels seus estudis després d'una estada a un centre públic o privat sota la supervisió d'un tutor del centre. Són, per tant, documents que constitueixen un exercici acadèmic i que havien de ser jutjats i qualificats. Per aquest motiu es podria pensar que són absolutament subjectius en relació a les dades que aporten. Però una lectura crítica dels documents ens demostra que encara que hi pugui haver deformacions de la realitat, les

memòries presenten dades objectives i a més en el fons, fins hi tot les tergiversacions, mostren el que es considerava ideal i acceptable mentre que es tendeix a amagar allò que es considera incorrecte, inoportú o censurable. Aquest treball, juntament amb altres² que han explorat les mateixes fonts, combinades amb els testimonis personals dels alumnes que varen anar a aquelles escoles en aquella època, mostren que una cosa era el model educatiu del franquisme i l'altre la pràctica dels mestres sota el franquisme. L'aproximació a aquestes fonts i el fet de donar protagonisme als mestres posa en evidència que no podem generalitzar i qualificar de forma uniforme la pràctica educativa de tots els mestres d'una determinada època, amb una definició que correspongui a realitats sociopolítiques exteriors a l'escola. Donar la paraula als mestres en la investigació històrica permet fer una explicació històrica amb més matisos i menys estereotips. ■

1. Barceló Bauzà, G.; Moll Bagur, S.; Sureda García, B. (2017). La escuela privada religiosa en Mallorca durante la postguerra. *Cultura y práctica escolar. History of Education & Children's Literature*, 12(2), 191-212.

2. Barceló-Bauzà, G.; Comas Rubí, F.; Sureda García, B. "Abriendo la caja negra: la escuela pública española de postguerra." *Revista de Educación* 371 (2016): 61-82.